

Adatbázisok elmélete 4. előadás

Katona Gyula Y.
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Számítástudományi Tsz.
I. B. 137/b
kiskat@cs.bme.hu
http://www.cs.bme.hu/~kiskat

2004

Korábbi példa

```
interface Ügyfél (key számszám) {
    attribute string név;
    attribute string lakcím;
    attribute int telefonszám;
    attribute int számszám;
    relationship Set<Számla> számlái;
    inverse Számla::tulajdonosai;
};

interface Számla (key számlaszám) {
    attribute int számlaszám;
    attribute string típus;
    attribute int egyenleg;
    relationship Set<Ügyfél> tulajdonosai;
    inverse Ügyfél::számlái;
};
```

Megszorítások megadása ODL-ben

1. Kulcs:

- lehet egy vagy több kulcs
- egy kulcs állhat egy vagy több attribútumból

Megadása formailag: `interface <Osztálynév> (Kulcsinfók){...}`

ahol a `Kulcsinfók = key(s) K1,...,Kn`

ahol `Ki` egy kulcsleírás, ami

`<attribútumnév>`, ha a kulcs egy attribútumból áll vagy

`(< attr1 >, ..., < attrn >)`, ha a kulcs több attribútumos.

Például:

```
interface Film (key (cím, év)) {...}
```

itt egy darab kulcs van, ami két attribútumból áll, ezek együtt azonosítanak egy objektumot

```
interface Dolgozó (key dolgozóID, tbszám) {...}
```

itt két egy-attribútumos kulcs van, mindegyik külön-külön azonosít

Megszorítások megadása ODL-ben

2. Egyértékűség az ODL-ben:

- Kulcs-szerű megszorítás jól leírható (lásd előbb)
- Az attribútumok és a kapcsolatok többességének szabályozására: a kollekciooperátorok használata/nem használata. Így előírható, hogy egy attribútum/kapcsolat csak egy értéket vehessen fel.
- Egyértékűséget kétféleképpen is lehet érteni:
 - ★ legfeljebb egy értéken vehessen fel valami (ekkor esetleg állhat NULL-érték is bizonyos helyeken, ami jelenti azt, hogy nincs megfelelő érték, vagy hogy van, de nem ismert),
 - ★ pontosan egyet vehessen fel (pl. kulcsattribútum nem lehet NULL).

Hogy melyik megközelítés van, az rendszerfüggő.

A NULL érték megjelenítésére eszközök az ODL-ben:

- ★ értelmezési tartományon kívüli érték (film hossza -1),
- ★ felsorolástípusnál külön megadva (enum szalagfajta {ff, sz, null}).

3. **Hivatkozási épség:**

Cél, hogy ha valahol van valamire hivatkozás, akkor az létezzen is. **Pl. ha a Filmnél van mutató egy Stúdióra, mint gyártóra, akkor legyen olyan stúdió a Stúdió osztályban.**

Erre figyelni bonyolult:

- ne lehessen úgy filmet felvenni, hogy nincs hozzá stúdió
- ne lehessen ész nélkül stúdiót törölni

Az ODL az egész hivatkozási épség kérdést a megvalósítás szintjére tolja át.

4. **Értelmezési tartomány megszorítása és egyéb megkötések:**

Az értelmzési tartomány megszorítására a típusok vannak, további szűkítést nem támogat. A kapcsolat fokát lehet korlátozni az Array kollekciooperátor használatával (Array<Színész, 10> esetén csak 10 színészt tartunk nyilván).

3. **Hivatkozási épség:**

lehet a rajzon jelezni, ha egy kapcsolatnál azt szeretnénk, hogy pontosan egy egyed tartozzon egy kiválasztott egyedhez. Ilyenkor kerek nyilat használunk:

Ebben az esetben minden filmhez pontosan egy stúdiónak kell tartoznia.

4. **Értelmezési tartományra vonatkozó megkötések és egyéb megszorítások:**

Értelmezési tartomány: típusal.

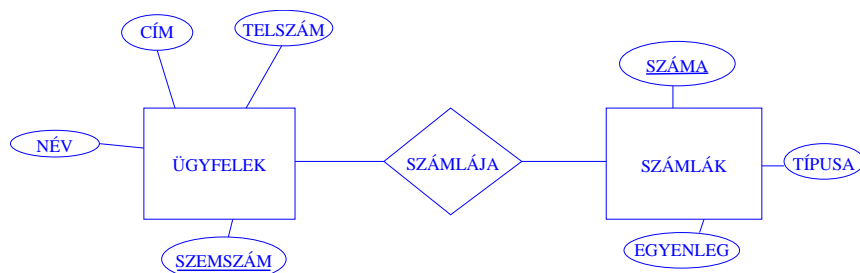
Egyéb: kapcsolat fokát lehet itt is korlátozni, pl:

Ekkor egy filmhez 10-nél kevesebb színészt rendelünk.

Megszorítások E/K modellben1. **Kulcsok:**

egy kulcsot aláhúzással jelölünk (a kulcsba tartozó attribútumokat aláhúzzuk), a többi kulcsot az ábrán nem lehet jelölni, ezeket szövegesen mellékeljük.

2. **Egyértékűség:**

- egyszerű attribútumok használata \implies minden attribútum egyértékű az E/K modellben (általában lehet NULL-érték is, ha mégsem, akkor írásban jelezhető)
- **kapcsolatnál:** nyilakkal jelezhető, ha valamerre "egy" a kapcsolat

Gyenge egyedhalmazok

Az E/K modell sajátossága. Egy egyedhalmaz akkor gyenge egyedhalmaz, ha az egyedeit nem azonosítják az attribútumai, csak a kapcsolatokkal együtt. (ODL-nél nincs ez a dolog, mert ott az egyedi OID mindig azonosít.)

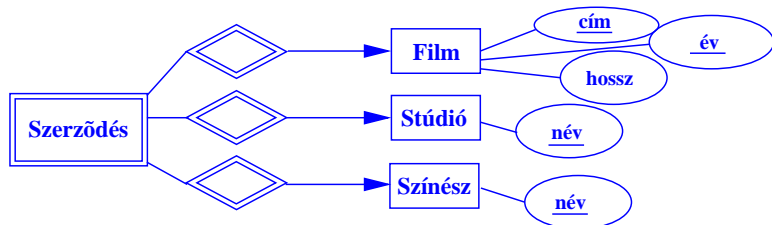
Jelölés: dupla téglalap az egyedhalmaznak és dupla rombusz azoknak a kapcsolatoknak, amiken keresztül megy az azonosítás.

A gyenge egyedhalmaznál az aláhúzott attribútumok belekerülnek a gyenge egyedhalmaz kulcsába, de még más attribútumok is hozzájönnek ehhez: azok, amik a duplarombuszos kapcsolat(ok) végén álló egyedhalmaz(ok) kulcsai.

Példák:

- Amikor a többágú kapcsolatot binárisra írtuk át, akkor olyan egyedhalmaz keletkezik (a kapcsolatból), aminek általában nincs is attribútuma, ezért ennek az egyedhalmaznak az egyedeit csak a kapcsolatokon át lehet azonosítani.

A filmes példa esetén a Szerződés egyedhalmaz egyedeit a kapcsolódó egyedhalmazok (Film, Színész, Stúdió) kulcsattribútumai azonosítják: film címe, gyártási éve, színész neve, stúdió neve. Ha ezek adottak, akkor már csak egy szerződés lehet, ami ezekre vonatkozik.

Követelmények az azonosító kapcsolatra

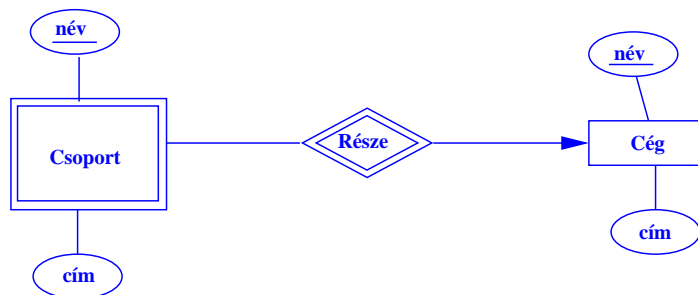
A gyenge egyedhalmaz kulcsában benne lehetnek saját attribútumai (mint az előbb a Csoport neve) és biztosan vannak benne olyan attribútumok, amiket duplarombuszos kapcsolatokon keresztül szerez.

Követelmények ezekre a kapcsolatokra:

- Ha az E gyenge egyedhalmaz kulcsattribútumot szerez egy F egyedhalmaztól az R kapcsolaton át, akkor R legyen több-egy E -ből F -be. (Így egy E -belihez egyértelműen tartozik egy F -beli).
- Egy attribútum pontosan akkor kerül bele az E gyenge egyedhalmaz kulcsába, ha benne van az F egyedhalmaz kulcsában is.

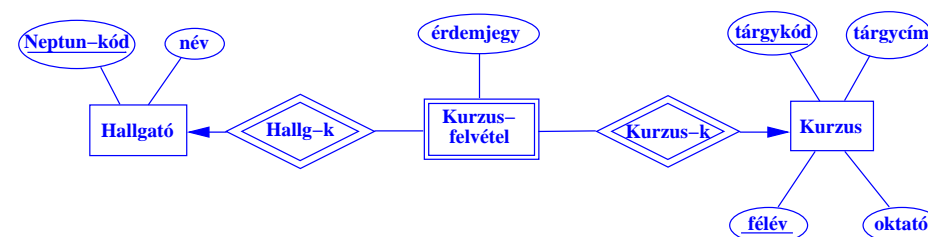
Megjegyzés: természetesen F is lehet gyenge egyedhalmaz.

- Ebben a példában a csoport neve még önmagában nem kulcs (sok cégnél lehet pl. HR csoport), sőt a címmel együtt sem feltétlenül azonosít egy csoportot, de ha a kapcsolaton keresztül a céget is bevesszük az azonosításba, úgy már egyértelmű lesz, hogy melyik csoportról beszélünk.

Példa

Tervezzék E/K diagrammot egy egyetemi nyilvántartáshoz, ahol hallgatókat és az általuk szerzett jegyeket tartjuk nyilván. Vegyünk három egyedhalmazt: hallgató, kurzus, kurzusfelvétel (ez utóbbi kapcsoló egyedhalmaz a hallgatók és kurzusok között, ennél reprezentáljuk a kapott érdemjegyet is). Adjuk meg ezt E/K diagrammal, jelöljük a gyenge egyedhalmazokat és a kulcsokat is.

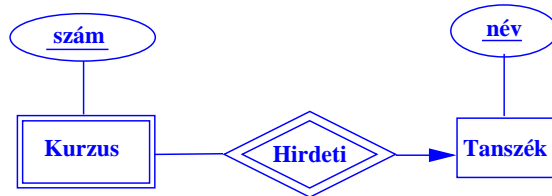
Döntsük el, hogy az érdemjegy része-e a kurzusfelvételt reprezentáló egyedhalmaz kulcsának?

Az érdemjegy nem része a kurzusfelvétel egyedhalmaz kulcsának, ezen egyedhalmaz kulcsa a két kapcsolaton keresztül jön: a hallgatótól a neptun-kód, a tárgytól meg a tárgykód és a félév.

Példa

Tervezzon E/K diagrammot a következőre és jelölje a rajzon a kulcsokat és a gyenge egyedhalmazokat:

Egyedhalmazok: **Kurzusok**, **Tanszékek**. Egy kurzust egy tanszék hirdet meg, de azt csak egy számmal azonosítja. Különböző tanszékek adhatják ugyanazt a számot a kurzusoknak, de egy tanszék tárgyai mind különböző számot kapnak.

Miért vannak gyenge egyedhalmazok?

- Maguktól keletkeznek, amikor többágú kapcsolatot írunk át binárisá.
- A redundancia elkerülése céljából. (Minek a cég nevét minden csoportnál külön felvenni, elég ha egyszer felírjuk és a kapcsolatból derítjük ki.)

A redundancia elkerülése nem csak az E/K modellben fontos, ez minden megközelítésben lényeges, hisz a redundancia bajok forrása.

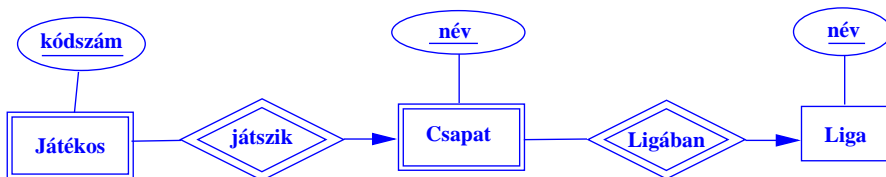
- Nehéz konzisztens állapotban tartani a DB-t, ha ugyanaz az infó ezer helyen van beírva.
- Nem lesz elég egyszerű a séma, nehéz lesz átlátni, hogy mi az ami ugyanaz, csak sokszor tároljuk és mi valóban más infó.
- Helyprobléma (ez egyre kevésbé van).

Ezek miatt törekszünk a redundancia kiküszöbölésére, de persze nem kell mindent kiirtani, hisz a világ is redundáns.

Példa

Tervezzon E/K diagrammot a következőre és jelölje a rajzon a kulcsokat és a gyenge egyedhalmazokat:

Egyedhalmazok: **Ligák**, **Csapatok**, **Játékosok**. A Ligák nevei egyediek, a Csapatoké egy ligán belül különbözik, de különböző ligán belül lehetnek azonos nevű csapatok. Egy csapaton belül nincsenek azonos kódszámú játékosok, de különböző csapatokban lehetnek ilyenek.

Tervezési alapelvek

1. **Valóságghű modellezés:** megragadni a lényeget, megfelelő adatelemeket választani, megfelelő kapcsolatokat (természetesek legyenek, de néha kellene mesterséges, technikai egyedhalmazok, osztályok is).
2. **Redundancia kerülése:** egyszerű mértékben. Ezt majd a relációs modell nagyon jól megoldja, de azért már a tervezéskor is jó erre figyelni.
3. **Egyszerűség:** csak az legyen a sémában, aminek lennie kell, minél egyszerűbb szerkezetben.
4. **Megfelelő (típusú, összetettségű) adatelemek választása:** jól döntsünk, hogy mi legyen attribútum, mi inkább kapcsolat, illetve esetleg külön osztály/egyedhalmaz. Az attribútumot egyszerűbb implementálni, de néha átláthatóbb egy külön egyedhalmaz.

Általános elvek:

- ha egy egyedhalmaznak csak egy attribútuma lenne \Rightarrow nem érdemes külön venni, ha összetettebb, akkor legyen külön.
- ha egy infót magában nem akarunk megőrizni, csak valamihez kapcsoltni \Rightarrow lehet csak attribútum (pl. ha a stúdiók csak annyiban érdekelnek minket, hogy melyik filmet ki gyártja, akkor nem kell külön Stúdió egyedhalmaz)

Ez mind a modellezéskor dől el, aszerint, hogy milyen sémát akarunk.

Régebbi adatmodellek

- **Hálós adatmodell:** szemléletében hasonlít az objektumosra, de itt sokkal jobban közelíti a terv a fizikai megvalósítást (pl. az attribútumok megadásánál rögtön rendelkezünk a tárolás módjáról is). Lekérdezés, módosítás csak a tárolás pontos ismeretében lehetséges \Rightarrow nehezkesebb mint a relációs modell használata.
- **Hierarchikus adatmodell:** az első, korai rendszerek hierarchikussága miatt szervesen alakult ki. Akkor jó, ha az adatok, vagy a tárolás hierarchikus szerkezetű. Itt is ismerni kell a fizikai megvalósítást a kérdéshez/módosításhoz.

Relációs adatmodell

Mit fogunk róla tanulni?

1. **elvi keret** (alapfogalmak, alapműveletek)
2. **konkrét nyelvek** (ISBL, QBE, QUELL, SQL, sémadefinícióra, adatmódosításra és lekérdezésre)
3. **tervezés** (minél jobb séma kialakítása, matematikai elmélet)

Egyetlen alapfogalom (nincs külön egyedhalmaz és kapcsolat): **reláció**.

Relációs adatmodell

Jelenleg ez a legelterjedtebb, szinte minden DBMS ezen az elven működik.

Ennek okai:

- jól lehet benne modellezni, a modell után pedig könnyű a konkrét sémát megvalósítani
- nem kell ismerni a fizikai megvalósítást a lekérdezéshez, módosításhoz
- a logikai tervezésnek nagy, szép matematikai eszköztára van, ami segíti az egyszerű séma létrehozását

A reláció definíciója

1. Gondolhatunk rá úgy, mint egy síkbeli táblázatra:

R_1	A_1	A_2
1	y	
1	z	
3	y	

R_2	A_1	A_2
2	y	
1	z	

Itt R_1 a reláció neve, A_1 és A_2 az attribútumok nevei, a sorok pedig a reláció elemei. Az oszlopokban levő értékek az attribútumokhoz tartozó értékészletről kerülnek ki.

2. Tekinthejtük egy Descartes-szorzat részhalmazának is a relációt:

A_1, A_2, \dots, A_n tetszőleges halmazok (attribútumok)

$$R \subseteq A_1 \times \dots \times A_n$$

⇒ Minden sor csak egyszer szerepel

⇒ a sorok sorrendje lényegtelen.

Példa: $A_1 = \{1, 2, 3\}$, $A_2 = \{x, y, z\}$

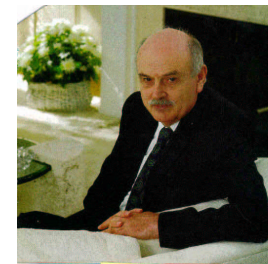
$R_1 = \{(1, y), (1, z), (3, z)\}$

$R_2 = \{(2, y), (1, z)\}$

De R elemeit tekinthejtük halmazoknak is, nem rendezett n -eseknek.

Ekkor az attribútumok sorrendje is mindegy.

Relációs modell

Edgar F. Codd, (1932–)

1970-es cikk: *A Relational Model of Data for Large Shared Data Banks*

Teljes adatmodell: nem csak azt mondja meg hogyan írok le, hanem vannak műveletek is.

Ezeket a műveleteket relációkra alkalmazhatom és így újabb relációkat kapok majd.

3. Gondolhatunk egy relációra úgy is, mint függvények halmazára:

Definíció. Egy sor = egy függvény: $s : \{\text{attribútumok}\} \rightarrow \{\text{attr. értékészlete}\}$

Egy R reláció ilyen függvények halmaza.

Így tényleg nem számít a sorrend, se a sorok között, se az attribútumok között.

Nincs két azonos sor.

Például:

R_1 -ben: 1. sor: $A_1 \rightarrow 1$; $A_2 \rightarrow y$;

Jelölés:

Definíció. Relációs séma: $R(A_1, \dots, A_n)$, ahol R a reláció neve, az A_i -k pedig az attribútumok nevei.

Például: Személy(Vezetéknév, Keresztnév, Neme, Végzettsége)

Gyakorlatban azért mégis rögzítünk egy sorrendet, azt, amelyikben felsoroljuk az attribútumokat.

A relációs algebra alapműveletei

- Halmazműveletek (bármilyen halmazra mennének)
 - ★ unió: \cup
 - ★ különbség: \setminus
 - ★ szorzat: \times
- Relációs műveletek (ezek már kihasználják, hogy itt relációról van szó)
 - ★ vetítés, projekció: π
 - ★ kiválasztás, szelekció: σ

Ezek mind tiszta műveletek: reláció \rightarrow reláció

⇒ gond nélkül egymásba ágyazhatók

Műveletek

Unió

- R, S relációk $\implies R \cup S =$ sorai vagy R vagy S sorai
Azonos sorok csak egyszer szerepeljenek. (Gyakorlatban néha lehetnek azonos sorok.)
- csak akkor alkalmazható, ha R és S oszlopszáma egyenlő
- nem feltétlenül örököl típusokat vagy attribútum neveket
- Példa:

R	A	B
	a	a
	a	c
	b	a

S	A	C
	a	a
	a	d
	a	c
	b	b

$R \cup S$	A	$(R \cup S)_2$
	a	a
	a	c
	b	a
	a	d
	b	b